

Life DELTA

Action Plan for the Improvement of Habitats of Threatened European Species in the Demer Valley through Broad Cooperation

Project number: LIFE15 NAT/BE/000760

After-LIFE Conservation Plan

December 2023

Natuurpunt Beheer vzw
Coxiestraat 11
2800 Mechelen
Belgium

en partners Vlaamse Milieumaatschappij (VMM), Agentschap Natuur en Bos (ANB) & Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren (RLHV)

**Co-funded by
the European Union**

**VLAAMSE
MILIEUMAATSCHAPPIJ**

**AGENTSCHAP
NATUUR & BOS**

Inhoudstafel

1	PROJECTHISTORIEK EN ANALYSE HUIDIGE SITUATIE	4
1.1	Historiek.....	4
1.2	Doelstellingen LIFE-project.....	5
1.3	Gerealiseerde acties tijdens het LIFE-project	7
1.4	SWOT-analyse	8
2	DOELSTELLINGEN EN METHODES NA LIFE	10
2.1	Natuurbehoudsprioriteiten	10
2.2	Projectopvolging	10
2.2.1	Professioneel kader	10
2.2.2	Vrijwilligerswerking	11
2.3	Juridisch kader	11
2.4	Beleidskader.....	12
2.4.1	Instandhoudingsdoelstellingen	12
2.4.2	Vlaams Ecologisch Netwerk	13
2.5	Doelstellingen na uitvoering LIFE-project	13
2.6	Toekomstige beheerstrategie en actieplan	14
2.6.1	Algemeen	14
2.6.2	Verdere terreinverwingen	15
2.6.3	Beheer op lange termijn.....	15
2.6.4	Verder omvormingsbeheer	15
2.6.5	Verdere openstelling.....	16
2.6.6	Verdere monitoring	16
2.6.7	Verdere samenwerking en verspreiding resultaten.....	16
2.7	Financiële middelen.....	17
2.7.1	Overzicht financiering beheer na afloop LIFE project	17
2.7.2	Vlaamse overheid.....	18
2.7.3	Eigen fondsenwerving en sponsoring	18

1 Projecthistoriek en analyse huidige situatie

1.1 Historiek

Het projectgebied ligt op het **kruispunt van drie Vlaamse ecoregio's**, met name het Hageland, Haspengouw en de Kempen. Waar de eerste twee regio's uit rijkere (zand)leem- en krijtbodems zijn samengesteld, is de Kempen een zanderige regio met veel armere en schralere biotopen, waardoor in het werkingsgebied van het project een uitzonderlijke afwisseling in abiotiek ontstaat die zich vertaalt in een bijzondere aanwezigheid aan habitats en soorten.

Uit deze drie regio's komen uit alle hoeken verschillende beken samen in de Demer, die de ruggengraat van het gebied vormt. Het gebied kreeg in beide deelgebieden van het projectgebied dan ook een soort **omgekeerde deltastructuur**, waarbij niet zozeer uitwaaiende mondingen ontstonden, maar driehoeken van samenstromende beken met een sterk overstromingsregime. Zo zijn er echte overstromingszones ontstaan met variabele alluviale afzettingen afkomstig uit bovengenoemde regio's.

Het unieke karakter van het projectgebied wordt gekenmerkt door de **binnenlandse brede open kleipolder** met bijhorende habitats en soorten die in de Atlantische biogeografische regio enkel nog zijn gelijke vindt in de kuststreek van België en in mindere mate in Nederland. Bovendien is er lokaal beïnvloeding door kwel en zijn er veel overgangen naar zandige milieus.

Hieruit volgt een zeer biodiverse situatie, waarbij de uitzonderlijke hydrologie samen met de traditionele openheid, die reeds gedeeltelijk kon hersteld worden door eerdere doorgedreven inspanningen van de projectpartners, het gebied ideaal maakt voor het **realiseren van duurzame kernpopulaties van de doelsoorten**. Daarmee kan het een versterking zijn en een duurzaam onderdeel uitmaken van het Natura2000 netwerk. Het kan zo bijdragen tot de uitbouw van sterke metapopulaties, tot het broodnodige behoud van het areaal van sleutelsoorten en tot een onontbeerlijke stapsteen, ook voor doortrekkers en overwinteraars.

De projectpartners zijn in het projectgebied reeds geruime tijd samen actief om zoveel mogelijk landschappelijke en natuurwaarden veilig te stellen. Natuurpunt en ANB zetten er reeds jaren in op de uitbouw van erkende en aangewezen natuurreservaten.

Zo bouwde Natuurpunt in deelgebied 1 met behulp van lokale vrijwillige medewerkers sinds begin jaren negentig van de vorige eeuw het natuurreservaat 'Het Schulensbroek' uit door verwerving en in beheer nemen van terreinen om deze veilig te stellen, in te richten en te beheren met het oog op de vooropgestelde natuurwaarden. Zo ontstond reeds een mooie aangesloten kern waar echter nog belangrijke sluitstukken in ontbreken. Met vrijwilligers met ondersteuning van professionelen, is naast het beheer, sterk ingezet op kleinschalig herstel en inrichting voor doelsoorten en wordt al jarenlang intensief aan monitoring gedaan, vooral van de aanwezige vogels. Hierop wensen we met dit project dan ook actief op verder te werken. Intussen groeide het natuurgebied uit tot een oppervlakte van 544 ha, waarmee het bij de top van de Natuurpuntreservaten behoort. Dit werd mede mogelijk gemaakt via aankoop- en beheersubsidies van de Vlaamse overheid in het kader van haar natuurbeleid vastgelegd via haar Natuurdecreet van 1997.

Vermeldenswaard zijn zeker ook de waterbergingsbekkens rond het Schulensmeer (deelgebied 1) en te Webbekom (deelgebied 2), die in eigendom zijn bij VMM. In het verleden werden inspanningen gedaan door ANB met medewerking van VMM om de aanwezige natuurwaarden maximaal te beheren.

In deelgebied 1 werden hiertoe aanbestedingen uitgeschreven voor het jaarlijkse natuurbeheer, welke door de lokale afdeling van Natuurpunt werden uitgevoerd. VMM droeg nadien deze percelen, die centraal in het natuurgebied gelegen zijn, structureel over aan Natuurpunt

via een langlopende beheerovereenkomst. Het is ook in deze optiek dat de maatregelen tot optimalisatie van leefgebied voor de doelsoorten aan en rond het Schulensmeer kaderen.

In deelgebied 2 voert ANB nog steeds zelf de beheermaatregelen uit en gebeurt de monitoring van vele soorten door de vrijwilligerswerking die gebonden is aan het bezoekerscentrum Webbekomsbroek. Midden de jaren 2000 heeft het ANB via een vrijwillige onteigening een belangrijk blok gronden verworven in het buitenbekken te Webbekom, waarop nu ook de dubbele fuctie waterberging - natuurbehoud op wordt gerealiseerd.

In 2013 werden in deelgebied 2 eveneens enkele bijkomende infrastructuurwerken uitgevoerd door VMM, die een hoger beschermingsniveau creëerden maar tegelijkertijd enkele mildeffecten resorteerden op ecologisch vlak (zoals een snellere afvoer van het geborgen water). Deze dossiers staat symbool voor de goede en nauwe samenwerking rond het veilig stellen van Europese natuurwaarden in het overstromingsbied van de Demer tussen de verschillende partners in het project.

Ook in deelgebied 2 beheert ANB het Vlaamse natuureservaat de Borchbeemden, met de deelgebieden Rotbroek, Gorenbroek en St-Jansberg, waar ook al jaren waar mogelijk natuurwaarden worden veilig gesteld en hersteld. Intussen konden in dit gebied ook al mooie eigendoms-kernen uitgebouwd worden, die we in dit project willen versterken door gericht in te zetten op de leefgebieden voor soorten als Kwartelkoning *Crex crex*, Porseleinhoen *Porzana porzana* en Bruine kiekendief *Circus aeruginosus*.

Het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren voert door middel van projecten bij aanliggende bewoners en gemeentebesturen kleinschalige inrichtingen uit, die aanvullend zijn op de doelstellingen van de reservaten en waarmee eveneens draagvlak voor het projectgebied gecreëerd wordt.

In 1994 werd door Natuurpunt reeds een LIFE-project uitgevoerd voor de 'Bescherming en habitattherstel ten behoeve van de Kwartelkoning *Crex crex* in België'. Hierdoor konden ook in het projectgebied al bescheiden inspanningen gebeuren via terreinverwerving dat in de loop der jaren werd uitgebouwd. Met dit project wensen we hierop nu verder te werken met het oog op duurzame vestiging van een populatie Kwartelkoning *Crex crex* als volwaardige schakel in het Natura 2000 netwerk.

1.2 Doelstellingen LIFE-project

De doestelling van het Life project DELTA is het uitbouwen van duurzame populaties van bedreigde Europees beschermde valleigebonden soorten als bolwerk binnen het Natura2000-netwerk.

De belangrijkste doelsoorten van het project als Kwartelkoning *Crex crex*, Grote modderkruiper *Misgurnus fossilis* en Kruipend moerasscherm *Apium repens* zijn echte overstromingsgebonden soorten. Het projectgebied is voor hen één van de laatste bolwerken in Vlaanderen. We hebben met alle partners in het project de mogelijkheden reeds zelf kunnen ondervinden gezien een aantal eerdere succesvolle ervaringen met (kleinschalig) herstel. We wensen hierop sterk verder te bouwen. Het potentieel en de doelstelling werd ook zeer sterk benadrukt bij het bepalen van de instandhoudingsdoelstellingen van de Vlaamse overheid voor deze SBZ.

We zullen hierna het belang van dit projectgebied voor de belangrijkste soorten aanhalen.

Voor de vogelrichtlijnsoorten Kwartelkoning *Crex crex* en Bruine kiekendief *Circus aeruginosus* zijn er, naast de onregelmatige broedgevallen, duidelijk grote potenties en werden doelen vooropgesteld door de Vlaamse overheid in het volledige projectgebied. Deze vormen dan ook een duidelijk overkoepelend doel voor dit ganse gebied, samen met vogelrichtlijnsoorten als **Porseleinhoen *Porzana porzana*, Blauwborst *Luscinia svecica*, Ijsvogel *Alcedo atthis*,**

naast een hele reeks broedende weidevogels, doortrekkers en overwinteraars zoals opgenomen in de vogelrichtlijn en beschermd in de conventie van Ramsar. In dit opzicht is naast de open weidcomplexen, zeker ook de aanwezigheid van het Schulensmeer als belangrijk open waterelement met grote potenties in de oeverzones in het gebied te vermelden

Specifiek voor **Kwartelkoning *Crex crex*** kan het West-Europees belang ervan in de Atlantische biogeografische zone aangegeven worden uit de LIFE-projecten die specifiek voor deze soort al in België en de omliggende lidstaten in het verleden werden uitgevoerd. In deze context werd ook het specifieke belang van het meest westelijke deel van de Europese populatie aangetoond door de Faculté des Sciences van de Université d'Angers (zie ook support LPO & SOVON). Het project zal ook maximaal inspelen op deze ervaringen en connecties. Het projectgebied zelf vertoont duidelijke goede mogelijkheden voor verdere uitbouw van een duurzame populatie gezien de aanwezigheid van veel potentieel leefgebied, zoals **zilver-schoon- en vossenstaartgraslanden (6510)**, met overstromingsdynamiek voor de nu reeds aanwezige broedvogel. Het gebied vormt als natuurkern in een dichtbevolkt Vlaanderen een onmisbare schakel voor het Westeuropese areaal en populatie. In de valleizone van de Herk, ligt in De Vroente (deelgebied 1) één van de laatste restpopulaties in Vlaanderen en zelfs Europa, van habitatrictlijnsoort **Kruipend moerasscherm *Apium repens***. Gezien de bodemsamenstelling van leem met kalkfracties en de eeuwenoude begrazingsdynamiek van de gemeene weide heeft de soort hier optimaal kunnen standhouden, evenwel op relatief beperkte oppervlakte. In het projectgebied ligt echter veel potentieel voor uitbreiding en versterking ervan, bij voorrang in de vallei van de Herk, met op termijn aansluiting op de in het verlengde liggende Getevallei. Hiertoe werd reeds onderzoek uitgevoerd door de overheid met medewerking van de gemeente Herk-de-Stad, het RLH en de lokale natuurvereniging, o.a. naar de optimale beheervorm. Ook hier streven we naar de vestiging van een duurzame kernpopulatie in het Europese Natura 2000 netwerk.

De aanwezigheid van habitatrictlijnsoort **Grote modderkruiper *Misgurnus fossilis*** werd in verschillende deelgebieden nog recent vastgesteld. Ook voor deze soort, die in het overstromingsgebied een ideaal leefgebied vindt, is het projectgebied aangewezen als één van de kerngebieden in de Atlantische biogeografische regio waar de soort nog kansen op herstel heeft. In Europa kan het belang alleen maar onderstreept worden door het duidelijke onderscheid tussen een Atlantische en Continentale populatie. Gezien de Grote modderkruiper een beperkte verspreidingsmogelijkheid heeft en tijdelijke overstromingen hiervoor een stimulans vormen, kan dit de waarde van het projectgebied voor de vestiging van een duurzame populatie, enkel maar benadrukken.

Het project speelt ook met de aanleg van de riet- en moeraszones aan het Schulensmeer en het herstel van de vijvers in het noordoosten van het Schulensbroek (deelgebied 1), specifiek in op de voornaamste doelstellingen van het vijvergebied Midden-Limburg waar dit deel van het projectgebied op aansluit. Daarmee mikt het op een duidelijk potentieel voor vijverhabitats **3130 *Littorelletea uniflorae* en/of *Isoëto-Nanojuncetea*** en de reeds aanwezige habitatrictlijnsoort Drijvende waterweegbree *Luronium natans* en vogelrichtlijnsoorten als **Roerdomp *Botaurus stellaris*** en er al broedende **Woudaap *Ixobrychus minutus***. Voor deze laatste soorten, samen met de **Bruine kiekendief *Circus aeruginosus***, vormen de lange oeverzones van het Schulensmeer en het grote eiland een zeer groot potentieel voor een brede afwisselende broedzone met ondiep water als metapopulatiegegeven en uitbreiding van het areaal. Deze potentie inschatting werd tevens bekrachtigd bij het bepalen van de instandhoudingsdoelstellingen van de Vlaamse overheid voor deze SBZ. In de oeverzones van het meer liggen eveneens veel kansen voor de Grote modderkruiper waarmee maximaal zal rekening gehouden worden.

Tenslotte liggen in het gebied nog duidelijke potenties voor vogelrichtlijnsoort **Grauwe klauwier *Lanius collurio*** en bijlage II-soort **Kamsalamander *Triturus cristatus***. Zo werden in

deelgebied 1 aan de zuidzijde van het Lummensbroek reeds maatregelen genomen naar habitattherstel van de eerste soort, die stilaan terugkeert als broedvogel in Vlaanderen . Dit broedseizoen (2015) is er na veel jaren opnieuw een broedgeval vastgesteld in deze zone. Verder gericht herstel, onder meer van **voedselrijke ruigtes (6430)** voor deze kritische soort, kan een eventuele permanente terugkeer en duurzame vestiging enkel versterken.

De tweede soort, **Kamsalamander *Triturus cristatus*** komt nog voor aan de rand van deelgebied 1 buiten SBZ, aan de zuidgrens van het projectgebied. Bij de in het project voorziene inschakeling van de Oude Herk (actie C.2) kunnen begeleidende maatregelen versterking bieden voor een blijvende aanwezigheid van de soort.

Tenslotte dient de aanwezigheid van **overgangsveen (7140)** in deelgebied 2 nog vermeld te worden als leefgebied voor vogelrichtlijnsoort Porseleinhoen *Porzana porzana* en rode lijstsoort Watersnip *Gallinago gallinago*

Als **conclusie** kan gesteld worden dat het gebied uitermate belangrijk is voor de doelsoorten van dit project om volgende reden:

- Het projectgebied is als overstromingsgebied met binnenlandse kleipolder op de kruising van drie ecoregio's een uniek abiotisch gegeven in Vlaanderen en de Europese Atlantische biogeografische regio.
- Voor verschillende van de Europees beschermde doelsoorten is het gebied één van de laatste bolwerken in Vlaanderen en bevat het nog een zeldzame restpopulatie In Vlaanderen en zelfs West-Europa, met veel potentieel voor duurzame populaties gezien de hydrologie en de overstromingsdynamiek, mits gerichte aanpak van de bedreigingen voor de leefgebieden.
- Internationaal kan het een echt sterk duurzaam kerngebied worden in het Natura 2000 netwerk gezien de aanwezige soorten en het potentieel ervan, ook op vlak van doortrekkers en overwinteraars. Zo draagt het bij aan de vestiging van belangrijke duurzame (meta)populaties, behoud of uitbreiding van het areaal en het creëren van onontbeerlijke stapstenen in de Europese Atlantische biogeografische regio. Op die manier dragen wij ook bij tot het functioneren van Natura 2000 als paneuropees natuurnetwerk.
- Verder komt het voorgestelde project de biodiversiteit in het algemeen ten goede gezien de vele andere soorten in het gebied die mee zullen profiteren van de te nemen maatregelen zodat het project daarmee ook perfect kadert in het Europese framework Horizon2020.

Daarnaast werden er ook verschillende acties voorzien om het maatschappelijk draagvlak te versterken en de bevolking de kans te geven om actief mee te werken aan het natuurherstel.

1.3 Gerealiseerde acties tijdens het LIFE-project

Om de doelstellingen te realiseren, zijn verschillende acties gerealiseerd tijdens het LIFE project. Dit zijn zowel voorbereidende acties, grondaankopen als acties voor habitattherstel en het verhogen van maatschappelijk draagvlak bij het grote publiek.

Hieronder is een overzicht van de acties van het LIFE project weergegeven:

A. Voorbereidende acties

A1 Opmaak ecohydrologische studie voor deelgebied Schulensbroek

A2 e-DNA onderzoek naar het voorkomen van de Grote modderkruiper in het projectgebied in functie van herstelacties

A3 Opmaak geïntegreerde natuurbeheerplannen

A4 Fysico-chemisch en metrisch onderzoek in en rond het Schulensmeer, voorbereidend aan de uitvoering van actie C1 en C2

A5 Fysico-chemisch en archeologisch onderzoek, voorbereidend aan de uitvoering van de acties C3, C4, C5 en C6

A6 Uitwerken gedetailleerde uitvoeringsplannen

B. Aankopen

B1 Verwerving van gronden in functie van versterking van leefgebieden voor de doelsoorten

C. Concrete inrichtingsacties

C1 Ontwikkelen van moeras- en rietlanden in en langsheen het Schulensmeer voor Bruine kiekendief, Roerdomp, Woudaap en Blauwborst

C2 Optimalisatie van de hydrologie in het Schulensbroek voor Grote modderkruiper, Kwartelkoning en Kamsalamander

C3 Uitbreiding en herstel van hooiland- en weidecomplexen in het Schulensbroek als leefgebied en habitat (6510, 6430) voor Kruipend moerasscherm, Kwartelkoning en Grauwe klauwier

C4 Vijverherstel in het Schulensbroek als leefgebied en habitat (3130) voor Drijvende waterweegbree, Woudaap en Ijsvogel

C5 Ontwikkelen van habitats (6510, 6430) en leefgebied in het Webbekomsbroek voor Bruine kiekendief, Kwartelkoning, Roerdomp en Grote modderkruiper

C6 Optimalisatie van de hydrologie en herstel van overgangs- en trilveen (7140) in de Borchbeemden als leefgebied voor Porseleinhoen en Blauwborst

D. Monitoring van de project acties

D1 Monitoring van de voortgang en van de resultaten op het vlak van natuurdoelen

D2 Monitoring van de socio-economische impact

E. Communicatieve en recreatieve acties

E1 Planning en uitvoering van brede communicatie over het project

E2 Realiseren van gerichte openstelling van natuurdoelen met hoogkwalitatieve natuurbeleving

E3 Opstarten en voeren van duurzaam en gericht afstemmingsoverleg over natuurdoelen

F. Project management

F1 Project management

F2 Externe accounting

F3 After LIFE conservation plan

1.4 SWOT-analyse

	Sterktes	Zwaktes	Kansen	Bedreigingen
Juridisch-administratief	Groot natuurgebied in beheer bij Natuurpunt en ANB	De totale oppervlakte in natuurbeheer is nog te laag tov de visiegebieden	Beheerders zijn de grootste grondeigenaar met verbeterde kansen op grondmarkt	Uitbreiding bedreigd door ruimtelijke bestemming landbouwgrond, gedoogbeleid recreatie, slecht mestbeleid en beperkte aankoopmiddelen, grondprijzen en beperkte reguliere middelen.
	Veel vormen van juridische bescherming (Natura2000, VEN-gebied, Natuurgebied)	Juridische bescherming geeft niet altijd garanties. Niet-legale recreatie worden gedoogd of is geen handhavingsprioriteit, impact van landbouwbedrijven op SBZ met illegaal scheuren van grasland,... zijn slechts enkele voorbeelden.	Juridische bescherming strenger opvolgen.	Handhavingsbeleid (zowel lokale als Vlaamse overheden) faalt met een "Laissez faire, laissez passer"-mentaliteit als gevolg

Financieel	Natuurpunt ontvangt beheer-subsidies. ANB en VMM beschikken over eigen beheer-middelen	Beheersubsidies zijn 80 % van de normkost en worden pas verleend na erkenning als natuurre-servaat.	Erkenning van bijkomende percelen met eraan gebonden subsidies Nieuwe procedures in nieuwe wetgeving	Middelen in nieuwe systeem zijn waarschijnlijk onvol-doende, beperkte budgetstij-ging voor opmaak beheerplan
Sociaal-econo-misch	Dankzij LIFE is het draagvlak toegenomen	Het draagvlak is nog niet groot genoeg	Draagvlak in stand houden en laten toenemen. De Co-ronamaatregelen zorgden mee voor een verhoogde kennismaking met de natuur en bewustwording bij de be-volking die mogelijks van langere duur is	Draagvlak gaat achteruit als er niet aan gewerkt wordt.
	Samenwerking met grote groep lokale landbouwers en particulieren	De landbouwers hebben hun eigen doelstellingen en vele van hen worden ouder en hebben niet steeds opvolging	Samenwerking uitbreiden	Samenwerking dooft uit als ze niet in stand gehouden wordt, aantal landbouwers met inter-esse in natuurgronden wordt kleiner, vaak om praktische re-denen
	Goed netwerk van wandel- en fietspaden	Recreatie verstoort natuurwaar-den als ze niet goed gestuurd wordt.	Percelen aankopen om net-werk te verbeteren en druk op natuuwaarden te milderen	Weinig middelen voor natuur-beleving in nieuw Natuurde-creet.
	LIFE Delta heeft geleid tot be-sef waarde van valleinatuur en SBZ	Herstel natuur en SBZ wordt nog niet als prioritair aanzien bij lo-kale overheden	Verder herstel natuur uitvoe-ren met breder draagvlak	Harde ontwikkelingen binnen SBZ blijven doorlopen
Landschap	Grotendeels intacte reliëf- en landschapsstructuur van deel-zones	Het idee dat er nog veel natuur is, dus er is nog genoeg om te verbruiken	Toenemende maatschappe-lijk aandacht voor kwalitatief landschap	Gebrek aan financiële midde-len voor inrichting
	Wervend visiebeeld en sterk referentiebeeld bij vrijwillige medewerkers	Het open valleilandschap als landschapsbeeld is grotendeels weg bij een deel van de men-sen.	Samenwerking met recrea-tieve en andere partners	Deels gebrek aan draagvlak voor een totaalinrichting vol-gens beheervisie
	Herstel dankzij LIFE	Het gebied blijft versnipperd aan randen met grote druk van mo-ggeving met visuele verstoring.	Cruciale percelen verworven dankzij Life kunnen nu ge-makkelijker verbonden wor-den	Versnippering en visuele ver-storing
Abiotiek	Variatie in (micro)reliëf	Gebrek aan microreliëf van deel van graslanden	Groter kerngebied en aan-ken geven mogelijkheden voor grootschaliger herstel	Verzuring en vermessing
	Intacte bodemstructuur van deelzones	Herstel abiotiek zeer afhankelijk van eigendom en partners.	Goed samenwerkingsmodel met de landbouw	Klimatologische wijzigingen, beperkte inzijging, verdroging
	Plaatselijk goede grondwater-kwaliteit	Aangetaste waterkwaliteit en -kwaliteit van het grond- en op-pervlaktewater	Mogelijke oplossingen voor hydrologie	Veel ontwateringen, delen van inzijggebieden nog onder zware bemesting
Fauna en flora	Sterk studiewerk sinds en ook al voor LIFE	Een aantal gegevens niet steeds beschikbaar	Blijvende studiebereidheid, nieuwe systemen voor data-verzameling	Te kleine restpopulaties, inva-sieve exoten
	Veel waardevolle vegetaties en biodiversiteit	Mogelijks na-ijleffecten van soor-ten en vegetaties	Structureel herstel mogelijk op grotere schaal	Verdroging, verdrinking, ver-mesting, verzuring
	Grootschalig herstel dankzij LIFE	Versnippering van doelhabitats door landbouw, aanplanten en weekendverblijven	Bewezen doch beperkte her-stelbaarheid van verschillen-devegetaties	Populaties zijn nog geïsoleerd door versnippering, verarming van populaties
	Verscheidene vlaggesoorten	Veel soorten enkel in kleine rest-populaties	Soortenbeschermingspro-gramma's van Vlaamse overheid (SBP's)	Te weinig opvolging en gebrek aan soortgerichte actiepo-gramma's
	Gronden in beheer worden be-heerd met goede resultaten	Nog gebrek aan adequaat be-heer door andere grondgebru-ikers als door de eigen beheer-ders	Goede samenwerking part-ners in het gebied	Blijvende Influx van invasieve exoten
Organisatie-structuur	Sterk professioneel kader; Professionele ondersteuning van vrijwilligers	Nood aan meer professionele ondersteuning en middelen	Bereidheid om naar midde-len voor professionalisering te zoeken	Afhankelijkheid van subsidies om de doelstellingen te reali-seren

	Zeer duurzaam model met professionelen en vrijwilligers in een goede structuur	Vrijwilligersengagements zijn vrijblijvend en afhankelijk van allerlei factoren	Kwaliteit van vrijwilligerstructuur trekt nieuwe mensen aan en maakt meer taken mogelijk	Permanente aandacht nodig voor aantrekken nieuwe vrijwilligers en capacity building
Openstelling en recreatie	Toegankelijkheid sterk verbeterd dankzij LIFE	Infrastructuur zelf echter nog te beperkt ontwikkeld	Enorme aantrekkingskracht voor recreatie	Grote recreatiedruk op het gebied en gebrekkige handhaving
	Veel bezoekers	Zeer veel bezoekers en recreanten, waarvan sommigen ongewenste activiteiten uitvoeren	Zonering van bezoek en verbetering van de infrastructuur is mogelijk	Blijvende nood aan overleg met lokale overheden rond recreatie en handhaving, mede gezien de regelmatig opduikende nieuwe initiatieven

2 Doelstellingen en methodes na LIFE

2.1 Natuurbehoudsprioriteiten

Om het behoud op lange termijn van de (herstelde) habitats na het LIFE-project te waarborgen, is een verder beheer nodig. Het opstellen van een beheerplanning voor het beheer na het LIFE project verzekert alleszins het wederkerend beheer uitgevoerd door de professionele en vrijwillige medewerkers, evenals de samenwerking met landbouwers.

Naast een goed beheer van de al ingerichte gronden zijn blijvende inspanningen wenselijk voor een verder habitatherstel. Dit is nodig ter versterking van de al herstelde habitats en soortenpopulaties én om de ecologische bedreigingen voor de habitats op de resterende gronden stop te zetten. In functie daarvan zijn verdere aankopen van gronden in het projectgebied aangewezen.

Na het LIFE project zal de evolutie van de Natura 2000-habitats en –soorten verder gemonitord worden. Dit zal worden uitgevoerd volgens de monitoringprotocollen die werden opgemaakt in het kader van de nieuwe wetgeving rond natuurbeheerplannen (zie ook hoofdstuk 2.6.6).

2.2 Projectopvolging

2.2.1 Professioneel kader

De verdere opvolging van het project wordt gegarandeerd door het vast personeelskader van de partners Natuurpunt en ANB in het kader van het beheer van hun natuurgebieden, en dit in samenwerking met waterbeheerder VMM.

Binnen de dienst natuurbeheer van Natuurpunt wordt de inhoudelijke opvolging uitgevoerd door een medewerker van de cel planning. De planning van de beheeruitvoering op het terrein gebeurt door medewerkers van de cel beheeruitvoering.

De taak van deze medewerkers is om de vrijwillige en professionele medewerkers na het project te blijven begeleiden bij de realisatie van aankopen, het uitwerken van de beheerplannen, monitoring en het begeleiden van de concrete acties op het terrein zelf.

Daarnaast zijn gespecialiseerde medewerkers binnen de diensten natuurbeheer bevoegd voor het opvolgen van bijvoorbeeld aankopen, organisatie van terreinwerk, inventariseren van soorten en vegetaties.

Voor het uitvoeren van gespecialiseerde werken zal beroep gedaan worden op een professionele terreinploeg van sociaal economiebedrijf Natuur en Landschapszorg. Deze ploegen hebben grote terreinkennis in onze gebieden en aangepaste machines voor het uitvoeren van de specifieke beheerwerken.

Binnen ANB wordt de beheermaatregelen in het kader van het beheerplan opgevolgd door de boswachter in samenspraak met zijn regiobeheerder.

Voor een groot deel van de uitvoering wordt door ANB beroep gedaan op lokale landbouwers en externe aannemers via openbare aanbestedingen. Voor aanvullende werken en beheermaatregelen wordt beroep gedaan op eigen arbeidersploegen met aangepast materiaal

Voor de monitoring in het gebied wordt de boswachter bijgestaan door een gedreven team van vrijwilligers vanuit het bezoekerscentrum.

2.2.2 Vrijwilligerswerking

Daarnaast is er de zeer uitgebreide vrijwilligerswerking van Natuurpunt als vereniging, waarop permanent beroep kan gedaan worden voor de realisaties op het terrein zelf.

Natuurpunt bekleedt in de sector van natuurbehoud en –beheer een unieke plaats in het Vlaamse (en zelfs Europese) landschap door de doorgedreven vrijwilligerswerking die het mogelijk maakt dat vrijwilligers belangrijke engagementen en verantwoordelijkheden opnemen.

Deze vrijwilligers zijn gestructureerd in afdelingen en beheerteams en worden ondersteund door het professioneel kader van Natuurpunt. Professionele medewerkers van Natuurpunt begeleiden de vrijwilligers onder andere bij de opmaak van beheerplannen (visie en beheer), toegankelijkheidsregelingen, vergunningen, machtigingen, projectvoorstellen etc. Tevens ondersteunen zij bij de monitoring van de natuurgebieden en de technische uitvoering van het beheer.

Het reguliere beheer, het dagelijkse toezicht, de contacten met de buurtbewoners, lokale politie,... enz. verlopen allemaal via de eerstelijnscontacten die de lokale vrijwilligers onderhouden. Op de overlegmomenten is vaak een professionele medewerker aanwezig. De unieke samenwerking tussen vrijwillige en professionele medewerkers zorgt voor een grote plaatselijke betrokkenheid, met een zeer groot draagvlak als gevolg.

2.3 Juridisch kader

In het **deelgebied 1 Schulensbroek** wordt momenteel **544 ha** beheer in het door de Vlaamse overheid erkend natuureservaat

Via de erkenning als natuureservaat staat het beheer van de gronden onder controle van de Vlaamse overheid. Dit is geregeld in het Uitvoeringsbesluit van de Vlaamse regering houdende de vaststelling van de voorwaarden voor de erkenning van natuureservaten en van terreinbeherende natuurverengingen en houdende toekenning van subsidies (29.06.1999).

Het erkenningsdossier omvat onder andere een beheerplan, wordt na positief advies van de bevoegde Vlaamse administraties (onder meer het Agentschap voor Natuur en Bos) door de Minister voor Leefmilieu via een Ministerieel Besluit goedgekeurd en is te beschouwen als een contract voor de uitvoering van het beheerplan.

Hiervoor heeft de Vlaamse overheid verschillende controlemechanismen ingebouwd: een verplichte beknopte jaarlijkse rapportage en een verplicht zesjaarlijks monitoringrapport.

Via de erkenning ontvangt Natuurpunt subsidies voor het beheer van het natuureservaat, voor de openstelling, voor de monitoring en zijn subsidies voorzien voor de uitvoering van uitzonderlijke éénmalige werken via het instrument Project Subsidie Natuur.

In het **deelgebied 2 Webbekomsbroek en Borchbeemden** heeft ANB een beheerplan voor het Vlaamse natuurreservaat met een oppervlakte van **396 ha**.

Monitoring van de beheermaatregelen in het plangebied is belangrijk om de resultaten van het gevoerde beheer op graslandontwikkeling, bosontwikkeling, etc. op te kunnen volgen. Bij de basis beheermonitoring worden jaarlijks de uitgevoerde werken geregistreerd en gebeurt de zesjaarlijkse beheerevaluatie op niveau van het natuurstreefbeeld kwalitatief op basis van de geregistreerde werken en een globale inschatting op basis van best professional judgment.

Verder worden vogels en zoogdieren door vrijwilligers gemonitord. Ook werden er peilbuizen geplaatst en reeds voor de werken in werking gesteld. Zo werd er gestart vanaf een nulmeting om de effecten van verhoogde grondwaterpeilen gebiedsdekkend op te volgen.

2.4 Beleidskader

2.4.1 Instandhoudingsdoelstellingen

Het Europese natuurbeleid wordt vorm gegeven door de Vogelrichtlijn (1979) en de Habitatrichtlijn (1992). De lidstaten dienen alle nodige maatregelen te nemen om een gunstige staat van instandhouding te realiseren van de Europees beschermde habitats en soorten.

Door de wijziging aan het Decreet Natuurbehoud van 19 juli 2002 werd door de Vlaamse overheid een juridische grondslag ingebouwd met betrekking tot speciale beschermingszones, meer bepaald in de artikels 36bis en 36ter. Artikel 36bis heeft betrekking op het voorstellen, aanmelden, vaststellen en aanwijzen van speciale beschermingszones; artikel 36ter slaat op de maatregelen. Bij deze wijziging van het Decreet Natuurbehoud werd het besluit van de Vlaamse regering van 17 oktober 1988 en van 24 mei 2002 bekrachtigd, waarbij een reeks respectievelijke vogel- en habitatrichtlijngebieden werden vastgesteld. Nadat de habitatrichtlijngebieden in december 2004 van communautair belang zijn verklaard door de Europese Commissie, is Vlaanderen voor 2010 verplicht om over te gaan tot de finale “aanwijzing” van deze gebieden als speciale beschermingszone, vergezeld van “prioriteiten”.

Om de prioriteiten te kennen die nodig zijn voor het in een gunstige staat houden of brengen van de Europees te beschermen habitats en soorten, is het noodzakelijk om de instandhoudingsdoelstellingen te kennen. De lidstaten moeten wetenschappelijke criteria ontwikkelen om te bepalen wat de “gunstige staat van instandhouding” voor elke soort of habitat in de praktijk precies betekent. In dat kader heeft het Inbo (Instituut voor Natuur & Bosonderzoek) in 2008 het rapport ‘Ontwikkeling van criteria voor de beoordeling van de lokale staat van instandhouding van de habitatrichtlijnsoorten’ opgemaakt. De lidstaten zijn vervolgens verplicht de nodige instandhoudingsmaatregelen te nemen ter realisering van deze instandhoudingsdoelstellingen.

Als kader voor de opmaak van instandhoudingsdoelstellingen voor elke speciale beschermingszone worden Gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen geformuleerd voor de Europese beschermde habitats en soorten in gans Vlaanderen (2010). Dit zijn de verbeter- of behoudopgaven voor het behouden, herstellen of ontwikkelen van een gunstige staat van instandhouding op Vlaams niveau voor alle in het Vlaams Gewest voorkomende, Europees te beschermen habitats of soorten.

Het Habitatrichtlijnrapport van 2007 (Paelinckx et al. 2007) geeft de staat van instandhouding van de verschillende habitats weer. Dit document ligt mede aan de basis bij de ontwikkeling van de instandhoudingsdoelstellingen op Vlaams niveau. De gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen zijn beschreven in het ontwerprapport ‘Gewestelijke doelen voor de habitats en soorten van de Europese habitat- en vogelrichtlijn voor Vlaanderen’ (INBO).

Voor het Habitatrictlijngebied 'Demervallei' werden instandhoudingsdoelstellingen door de Vlaamse regering vastgelegd (S-IHD rapport, 2014). Deze instandhoudingsdoelstellingen vormen tevens de basis voor de verdere uitwerking van de instandhoudingsmaatregelen en voor de beoordeling van in welke mate plannen en activiteiten binnen of buiten een SBZ toelaatbaar zijn en/of compensatie vereisen. Daarnaast zijn deze instandhoudingsdoelstelling de leidraad voor Natuurpunt voor het beheer en mogelijke toekomstige herstelmaatregelen in het projectgebied.

2.4.2 Vlaams Ecologisch Netwerk

Betreffende maatregelen van ruimtelijke ordening is ook de verdere afbakening van het Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN) van belang. Het VEN kan ertoe bijdragen om voldoende grote, goed gebufferde eenheden natuur af te bakenen, waarin de milieukwaliteit en oppervlakte vereist voor een goed behoud en ontwikkeling van de habitats en soorten beter kan worden gegarandeerd. Het projectgebied is grotendeels opgenomen binnen het al afgebakende deel van het Vlaams Ecologisch Netwerk als Grote Eenheid Natuur.

2.5 Doelstellingen na uitvoering LIFE-project

Hieronder definiëren we kort de toekomstige doelstellingen voor het projectgebied.

Algemene doelstelling is het behoud en de ontwikkeling van een hoge, gebiedseigen biodiversiteit in een voldoende groot natuurgebied dat robuust genoeg is om duurzame leefgebieden voor de vooropgestelde doelsoorten te voorzien (zie ook hoger bij de doelstellingen van het Life project).

Terecht wordt er bij LIFE-projecten veel aandacht besteed aan het 'After life conservation plan' (actie F.3). De projectpartners delen de bezorgdheid dat de investeringen op terrein een blijvend karakter moeten hebben. Om het behoud op lange termijn van de leefgebieden van de doelsoorten te waarborgen, zullen alle gronden in beheer bij Natuurpunt (NP) en ANB duurzaam als natuurreservaat beheerd of aangewezen worden. Basis voor dit beheer vormt het geïntegreerd beheerplan met de hoogst mogelijke bescherming mogelijk in het kader van het natuurdecreet, dat in kader van dit LIFE-project opgesteld zal worden (actie A.3). Dit beheerplan garandeert een éénduidig en adequaat beheer in de toekomst, mede doordat er een integrale gebiedsvisie opgesteld is.

De belangrijkste acties die in de toekomst verder gezet zullen worden zijn:

1. Continueren habitatherstel in het projectgebied

NP en ANB engageren zich met hun partners om na beëindiging van het LIFE-project het herstel en de ontwikkeling van de leefgebieden voor de doelsoorten in het projectgebied verder te zetten (op een meer bescheiden manier) om de populaties van deze soorten maximaal te blijven versterken.

Hierdoor zal het projectgebied verder evolueren als één van de belangrijke kerngebieden in het Natura 2000 netwerk op Vlaams én Europees niveau.

NP en ANB hebben in de loop der jaren heel wat ervaring en een sterke traditie van duurzaam beheer opgebouwd waarbij ze steeds zoeken naar middelen om het behoud en herstel van habitats en leefgebieden van soorten veilig te stellen. Met de partners wordt na dit project op dit elan verder gewerkt en gezocht naar de manier om de sterktes van elke partner op zulke manier uit te spelen om samen tot de beste resultaten te komen.

In het kader van de vastlegging van de instandhoudingsdoelstellingen door de Vlaamse overheid werkt deze gericht op de invulling ervan.

2. Aangepast beheer na het omvormingsbeheer

Na het uitvoeren van acties C1-C6 zullen gras-, moeras- en rietlanden en vijvers als leefgebieden (6510, 6430, 7140, 3130) tot ontwikkeling komen. Dit zal echter nog heel wat inzet vergen. Uit ervaring weten we dat vooral in de eerste vijf jaar na uitvoering van de eenmalige werken een aangepast begeleidend ontwikkelingsbeheer nodig is.

Dit aangepast beheer zal na uitvoering van de eenmalige werken opgenomen worden in de beheerplannen van de erkende of aangewezen natuurreservaten. Er dient dan geen vergunning meer gevraagd te worden om dit beheer te kunnen uitvoeren.

Met deze structurele ervaringsvolle werking van beide organisaties verzekeren we het duurzaam behoud en de ontwikkeling van de waardevolle leefgebieden voor de doelsoorten, waarvoor het projectgebied als Speciale Beschermingszone werd afgebakend.

3. Uitvoeren regulier beheer i.f.v. duurzame instandhouding

In dit LIFE-project willen we op een vrij grote oppervlakte starten met een hooiland-, maai-, vijverbeheer en begrazing. NP en ANB zijn zich ten volle bewust van het feit dat dit een arbeidsintensief beheer is.

Op het vlak van hooiland- en maai-beheer van grote complexen hebben we hier als ANB en NP uitgebreide ervaring gezien we dit beheer nu al op een grote schaal in Vlaanderen uitvoeren. We werken waar mogelijk samen met landbouwers hiervoor en pogen hier een duurzaam verhaal van te maken (zie ook actie E.3.2.) Bijkomend voeren we dit uit met reguliere middelen. Het plaatsen van rasters voor begrazing vormt een belangrijk onderdeel van het LIFE-project. Voor de begrazing zelf proberen we maximaal samen te werken met lokale landbouwers, maar lukt dit niet dan zetten we eigen vee in. Vervanging van begrazingsrasters kan gebeuren met de beheersubsidies die NP ontvangt van het Vlaamse Gewest en met de eigen middelen die ANB bezit voor de door haar beheerde terreinen.

ANB en NP bezitten heel wat reservaten, vooral in het midden van provincie Limburg waar aan regulier vijverbeheer wordt gedaan, vooral in het vijvergebied van midden-Limburg, maar ook elders in de provincie. Hun structurele samenwerking en financiering zal ook hier garant staan voor continuïteit van beheer voor de in het project herstelde leefgebieden.

Voor het onderhoud van de natuurrecreatieve inrichtingen kunnen we beroep doen op de Greenspotters van het RLH. Deze groep vrijwilligers (50-tal verspreid over Zuid-Limburg) controleert actief en op regelmatige basis de bestaande routes en meldt knelpunten, problemen en potenties. Het RLH garandeert daarbij i.s.m. de gemeenten, de provincie Limburg en een ploeg sociale economie het duurzaam onderhoud.

Door de combinatie van deze werkwijzen maken we het duurzaam regulier beheer na het LIFE-project zeer realistisch en op lange termijn haalbaar. Aanvullend verwijzen we naar de duurzame overleggen zoals voorzien in Actie E.3. Hiermee verzekeren we het duurzaam behoud en de ontwikkeling van de waardevolle leefgebieden voor de doelsoorten, waarvoor het projectgebied als Speciale Beschermingszone werd afgebakend.

2.6 Toekomstige beheerstrategie en actieplan

2.6.1 Algemeen

Basis voor het verdere beheer van de natuurgebieden vormen de beheerplannen van partners NP, ANB en VMM. Deze beheerplannen garanderen een éénduidig en adequaat beheer, mede doordat er een integrale gebiedsvisie in uitgewerkt is. Via de erkenning als natuurreservaat staat het beheer van de gronden onder controle van de Vlaamse overheid en ontvangt Natuurpunt subsidies voor het beheer. ANB en VMM kunnen daarbij eigen middelen inzetten voor herstel en beheermaatregelen.

Door het betrekken van de lokale vrijwillige medewerkers van Natuurpunt en door het betrekken van de lokale landbouwers, omwonenden, actoren, toeristen en het lokaal beleidsniveau (gemeentes en provincies Limburg en Vlaams Brabant) bij het natuurgebied, zorgen we voor een maatschappelijke en socio-economische verankering.

De combinatie van een stimulerende overheid en het model van de vereniging, waarbij vrijwilligers zich engageren voor het beheer van terreinen en ondersteund worden door het professioneel kader, creëert hiervoor een goede uitgangssituatie.

2.6.2 Verdere terreinverwervingen

Na het einde van het project willen de partners verder actief blijven aankopen binnen de gebieden om de oppervlakte met een goede natuurkwaliteit verder te kunnen vergroten. Deze aankopen zijn afhankelijk van de vraagprijs en het aanbod.

Bovendien moet voor elke aankoop van Natuurpunt restfinanciering gezocht worden omdat de structurele middelen vanwege de Vlaamse overheid (voor zover passend binnen de jaarlijkse begroting) gemiddeld 75 à 80% van de aankoop financieren en ingezet worden over heel Vlaanderen. Uiteraard zullen de aankopen dus op een meer bescheiden manier gebeuren dan tijdens het LIFE project.

De contacten met de grondeigenaars bij Natuurpunt zullen in de eerste plaats via de lokale vrijwilligers verlopen. Voor de afhandeling van de aankoop tot en met het verlijden van de authentieke akte worden ze bijgestaan door professionele medewerkers die ook instaan voor de aanvraag van de aankoopsubsidies. Bij ANB en VMM worden aankopen afgehandeld via eigen hierin gespecialiseerde aankoopdiensten.

2.6.3 Beheer op lange termijn

Op alle tijdens het LIFE-project verworven percelen werden eenmalige herstelwerken uitgevoerd en een gericht recurrent beheer opgestart. Het beheer op lange termijn voor het projectgebied zal na het LIFE-project vooral bestaan uit een terugkerend grasland-, rietland-, moeras-, vijver- en bosbeheer. Voor het graslandbeheer wordt maximaal samengewerkt met lokale landbouwers. Nu reeds werken we samen met landbouwers, die deels instaan voor het hooiland- en hooiweidebeheer en het begrazingsbeheer. Het LIFE-project zorgde voor een belangrijke stimulans om de samenwerking te bestendigen en uit te breiden, en werd zeer positief onthaald door de samenwerkende landbouwers.

Terreinen waarin landbouwers niet geïnteresseerd zijn vanwege de voedselkwaliteit van de vegetatie of waarvan het beheer een meer gespecialiseerde inzet vraagt, wordt het maai- en begrazingsbeheer in eigen beheer uitgevoerd. De permanente en tijdelijke rasters worden hiervoor ingezet.

De detailplanning van het beheer wordt door de beheerteamsuitgewerkt op basis van het beheerplan met aandacht voor de specifieke vereisten van de doelsoorten que ruimte en tijd.

2.6.4 Verder omvormingsbeheer

Alle mogelijke acties in het kader van het éénmalig biotoopherstel zijn op de tijdens het LIFE-project verworven terreinen volledig uitgevoerd.

Op de nieuw aan te werven percelen zal wel éénmalig biotoopherstel moeten uitgevoerd worden zoals het gedaan is tijdens LIFE project. Dit zal voornamelijk uitgevoerd worden met pro-

jectmiddelen van de Vlaamse overheid (Projectsubsidies Natuur) voor Natuurpunt en met eigen middelen voor de overheidspartners. Dit zal allicht op een lager tempo zijn vanwege het wegvallen van de financiële ondersteuning en de intensieve omkadering van LIFE project.

2.6.5 Verdere openstelling

Wat betreft de openstelling zijn de nodige acties in het kader van de vernieuwde openstellingsplannen reeds gerealiseerd in het LIFE-project.

Na afloop van het LIFE project wordt het onderhoud van de openstellingsinfrastructuur verzorgd door de professionele medewerkers van de partners en de vrijwillige medewerkers van Natuurpunt. Natuurpunt ontvangt hiervoor ook reguliere openstellingssubsidies van de Vlaamse overheid. Indien er een goedgekeurde toegankelijkheidsregeling is dan kunnen er ook subsidies worden aangevraagd voor openstellingsprojecten.

2.6.6 Verdere monitoring

Elke zes jaar wordt een monitoringrapport opgemaakt. De monitoring zal uitgevoerd worden door de professionele en vrijwillige medewerkers, zoals beschreven in 2.1. De opmaak van het rapport zelf is de verantwoordelijkheid van de professionele medewerkers.

Monitoring van de beheermaatregelen in het plangebied is belangrijk om de resultaten van het gevoerde beheer op ontwikkeling van de doelvegetaties zoals onder meer graslanden, rietmoeras en bossen, op te kunnen volgen. Bij de basis beheermonitoring worden jaarlijks de uitgevoerde werken geregistreerd en gebeurt de zesjaarlijkse beheerevaluatie op niveau van het natuurstreefbeeld kwalitatief op basis van de geregistreerde werken en een globale inschatting op basis van best professional judgment. Daarnaast kan voor de beoordeling, wanneer dit van toepassing is, ook gebruik gemaakt worden van de indicatorlijsten en soortenmonitoring.

Op basis van de monitoring kan steeds een voorstel worden gedaan tot de bijsturing van het gevoerde beheer. Dit kan een effect hebben op beheermaatregelen zoals het gehanteerde maai- of begrazingsregime. Na beoordeling worden zonedig de maatregelen voortgezet, dan wel bijgestuurd.

2.6.7 Verdere samenwerking en verspreiding resultaten

Belangrijkste gegeven is dat de samenwerking van de vier partners in dit projectgebied duurzaam zal gehandhaafd worden via een opvolgingscommissie Life Delta, waardoor de opgedane kennis door de vier partners blijvend wordt ingezet, niet alleen in het projectgebied van Life Delta, maar in al hun projecten.

In dit kader verwijzen we uiteraard in de eerste plaats naar de geplande duurzame afstemmingsoverleggen rond waterbeheer, landbouw en recreatie die werden opgezet zoals voorzien in Actie E.3 en op jaarlijkse basis zullen opgevolgd worden.

Na beëindiging van het project zullen de projectpartners beschikken over enerzijds heel wat kennis en expertise bij haar professionele medewerkers, anderzijds over Engelstalige informatie (onder meer website en lekenrapport). Het is eveneens de bedoeling dat deze informatie, kennis en expertise actief wordt verspreid naar andere terreinbeherende instanties in Europa, in het bijzonder beekdalbeherende instanties (actie E.3.4).

Deze disseminatie zal hoofdzakelijk gebeuren via twee koepelorganisaties:

-BirdLife International: Natuurpunt vormt samen met Natagora, Waalse zusterorganisatie, BirdLife Belgium. Deze is de Belgische partner van de wereldwijde NGO-koepelorganisatie.

- Eurosite: Natuurpunt is zeer actief betrokken bij de werking van Eurosite, het Europese netwerk van terreinbeheerders (NGO en GO). Natuurpunt heeft onder meer een vertegenwoordiger in de Raad van Bestuur van Eurosite en is van bij het begin actief in het Natura Network Initiative.

Via deze twee organisaties nemen de partners actief deel aan diverse seminaries, studiedagen, workshops en congressen. Daarnaast organiseert de vereniging zelf internationale symposia en kondigt deze aan via de kanalen van BirdLife International en Eurosite.

Volgende organisaties en instanties willen we op deze wijze bereiken in functie van netwerking en kennis/ervaringsuitwisseling:

-terreinbeherende NGO's in Europa: RSPB, NABU, Vereniging Natuurmonumenten, SOVON, LPO, SEO, LBV, De landschappen, OTOP, MME, Bretagne vivante

-terreinbeherende overheidsinstanties in Europa: Staatsbosbeheer, Natural England, Bundesministerium für Umweltschutz, Svenska Naturskyddsföreningen, DIREN)

-beekdal- en/of beekbeherende instanties: waterschappen, watering en lokale, regionale of nationale beekbeherende overheden

Aansluitend valt hier te vermelden dat ook RLH projectmatig samenwerkt met andere terreinbeherende NGO's in en buiten Vlaanderen (o.a. in Nederlands Limburg, Zeeuws-Vlaanderen,...)

2.7 Financiële middelen

2.7.1 Overzicht financiering beheer na afloop LIFE project

Tabel 4: Overzicht verschillende acties na LIFE en financieringsstrategie. De acties met een asterisk (*) worden deels of geheel uitgevoerd door vrijwillige medewerkers.

Actie	Financieringsstrategie
*grondverwerving ten behoeve van habitatherstel	maximaal 90% subsidie Vlaamse overheid, aangevuld met gemeentelijke aankoopsubsidies, bedrijfssponsoring, bijdragen leden en eigen fondsenwerving voor Natuurpunt en met eigen middelen voor de overheidspartners
jaarlijkse kosten voor biotoopbeheer	
*onderhoud begrazingsinfrastructuur voor grasbeheer	beheersubsidie Vlaamse overheid voor Natuurpunt en met eigen middelen voor de overheidspartners
*wederkerend maai- en grasbeheer (jaarlijks)	beheersubsidie Vlaamse overheid voor Natuurpunt en met eigen middelen voor de overheidspartners
*wederkerend beheer van boshabitats	beheersubsidie Vlaamse overheid voor Natuurpunt en met eigen middelen voor de overheidspartners
*beheer van kleinschalige landschapselementen	beheersubsidie Vlaamse overheid voor Natuurpunt en met eigen middelen voor de overheidspartners
eenmalige kosten voor biotoopbeheer	
*eenmalige inrichting nieuwe percelen	beheersubsidie Vlaamse overheid, aangevuld met subsidies eenmalige werken, sponsoring en bijdrage afdeling

	en vrijwilligers voor Natuurpunt en met eigen middelen voor de overheidspartners
*plaatsen van nieuwe begrazingsinfrastructuur	beheersubsidie Vlaamse overheid, aangevuld met subsidies eenmalige werken, sponsoring en bijdrage afdeling en vrijwilligers voor Natuurpunt en met eigen middelen voor de overheidspartners
Kosten voor openstelling	
*wandelfolders	openstellingsubsidie Vlaamse overheid voor Natuurpunt en met eigen middelen voor de overheidspartners
*hernieuwing borden	openstellingsubsidie Vlaamse overheid voor Natuurpunt en met eigen middelen voor de overheidspartners
kosten professionele ondersteuning (niet maai-beheer)	
jaarlijkse kosten voor professionele ondersteuning van de vrijwilligers (opvolging aankopen en beheer, overeenkomsten met landbouwers, monitoring, ...)	beheersubsidie Vlaamse overheid, waarvan verplicht 60% moet besteed worden aan personeelskosten

2.7.2 Vlaamse overheid

Naast de eigen middelen waarover de Vlaamse overheid beschikt voor haar eigen beheer, zijn de financiële middelen voor het beheer van de reservaten van Natuurpunt vooral afkomstig van de beheersubsidies vanwege de Vlaamse overheid. In het Decreet betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu van 21 oktober 1997 en de toepasselijke Uitvoeringsbesluiten is een regeling voorzien voor de subsidiëring van het beheer van erkende reservaten (zie 2.3).

Binnen de jaarlijkse beschikbare begrotingskredieten en volgens de bepalingen van het besluit kent de minister aan Natuurpunt een subsidie toe voor de aankoop, huur, het beheer en het toezicht, de eerste inrichting, de monitoring en de uitzonderlijke éénmalige inrichtingen.

2.7.3 Eigen fondsenwerving en sponsoring

Tenslotte is er nog de eigen fondsenwerving van Natuurpunt. Via diverse sponsoringacties worden door de centrale diensten en de plaatselijke afdeling van Natuurpunt financiële middelen verzameld. Deze middelen worden onder andere ingezet voor het verzorgen van de restfinanciëring bij de aankoop van natuurreservaten.

In het algemeen wordt op die wijze gestreefd naar een evenwichtige gemengde financiering voor maximale zekerheid van inkomsten om het beheer en inrichting te garanderen en te optimaliseren.

Disclaimer: This project is co-funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or CINEA. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.